

לעניין צפון. שיטת ריב"א אינה נסותרת מהתוספתא הנ"ל, העוסקת בקמיצה בלבד ולא בקידוש בכלי. כמו כן, נראה שגם קושיית רש"י מסברה מיושבת לשיטה זו, שכן בחטאת העוף אין דבר המקביל לקבלת הדם (כמבואר בגמ' להלן צב,ב: "דלא אצרכיה רחמנא כלי שרת"), ולפיכך אין תימה בכך שחטאת העוף אינה טעונה צפון, ואילו המנחה הבאה תחתיה טעונה צפון בקידוש בכלי.

הרמב"ם לא הזכיר דין מיוחד בקמיצתה של מנחת חוטא (ומסדר דבריו בהל' מעה"ק פי"ב הל' ד והלאה מבואר שדבריו בהל' יב, שהקמיצה בכל מקום, מוסבים גם על מנחת חוטא), ונראה בבירור שדעתו כרש"י (מנחת חינוך מצוה קכה).

סיכום

התורה לא קבעה מקום מיוחד לקמיצת מנחות, וכל העזרה כשרה לכך. ר' אלעזר משווה את קמיצת המנחה לסילוק בזיכין, ולומד מכך שגם ההיכל כשר לדבר. הרמב"ם כותב שלכתחילה אין לקמוץ בהיכל, ונראה שלמד זאת מלשון ר' אלעזר, וממשנתנו המזכירה את העזרה בלבד, דהיינו חצר ההיכל. טעמו של דבר, שההיכל מיועד אך ורק לעבודות המיוחדות בו.

בתוספתא נאמר שניתן לקמוץ בראש המזבח, ומשמע שהדבר מותר לכתחילה.

באשר למנחת חוטא, בגמ' להלן יש גרסה לפיה קמיצתה טעונה צפון. רש"י שינה את הגרסה ולדעתו אין מקום לדין זה, וכן דעת הרמב"ם. התוס' מסתפקים בדבר, ודעת ריב"א שהקמיצה אמנם אינה טעונה צפון אבל קידוש הקומץ בכלי טעון צפון. בקרן אורה הכריע כדעת רש"י והרמב"ם.

[העוף] בקרן מערבית דרומית". מכאן, שמנחת חוטא טעונה צפון.

רש"י (סג,ב ד"ה מה חטאת) שולל גרסה זו, על פי משנתנו, ועל פי סברה: מכיוון שמנחת חוטא באה בדלי דלות, כתחליף לחטאת העוף בדלות, כיצד יתכן שתהיה חמורה מחטאת העוף, וטעונה צפון? לפיכך רש"י מגיה בגמ', שההיקש בין חטאת למנחת חוטא נאמר לעניין פסול שלא לשמה ולא לעניין מקום המנחה. התוספות (ד"ה מה) מוסיפים ראייה לכך מהתוספתא במנחות (א,ב): "חומר בשחיטה שאין בקמיצה... שהשחיטה קבוע לה צפון", ומשמע ששום קמיצה אינה טעונה צפון, שהרי אף השחיטה אינה טעונה צפון בכל מקרה, אלא בקדשי קדשים בלבד, ואם כן כוונת התוספתא לומר, שהשחיטה טעונה צפון לעיתים, ואילו הקמיצה – לעולם לא. ברם, מסקנת תוס' (בשם רבנו ברוך) שאין ראיות אלה מוחלטות, ואפשר שאכן מנחת חוטא טעונה צפון¹².

בקרן אורה הוכיח כשיטת רש"י מהגמ' בעמ' א, שדנה האם יש הוה-אמינא שמנחה טעונה צפון, וקובעת שאין ללמוד זאת מבנין אב מעולה חטאת ואשם, שכן הם "מיני דמים", ולא מציעה ללמוד זאת ממנחת חוטא.

דעת ריב"א (מובאת בשיטה מקובצת בהשמטות, אות כז), שאמנם קמיצת מנחת חוטא אינה טעונה צפון, אך קידוש קומצה של מנחת חוטא בכלי טעון צפון. טעמו של דבר, שקמיצת מנחה מקבילה לשחיטה בבהמה, ואילו הקידוש בכלי מקביל לקבלת הדם (עיין בגמ' לעיל יג,ב). מכיוון ששחיטה כשרה בור, בניגוד לקמיצה הטעונה כהן, אין ללמוד דין צפון בקמיצה מדין זה בשחיטה; אך קבלת הדם טעונה כהן, כקידוש הקומץ בכלי, ולכן יש להשוותם אף

מערכה קנב. שחיטה ואכילה בהיכל (סג,א)

מקור ההיתר לשחוט בהיכל

ר' יוחנן אומר: "שלמים ששחטן בהיכל – כשרים", וראיה לכך מהפסוק הנ"ל: "ושחטו פתח אהל מועד": הפסוק מכשיר את העזרה לשחיטה רק מחמת היותה מקום הכניסה לאהל מועד, וממילא קל וחומר להיכל עצמו, שכן "לא יהא טפל חמור מן העיקר".

הגמ' מקשה עליו מברייתא, הלומדת מפסוק שבעת ההכרח מותר לכהנים לאכול קדשי קדשים בהיכל, ולא

המקום הרגיל המיועד לשחיטת הקרבנות ולאכילת קדשי קדשים הוא העזרה שסביב ההיכל, ככתוב בקרבן השלמים: "ושחטו פתח אהל מועד" (ויקרא ג,ב), וכן באכילת המנחה: "בחצר אהל מועד יאכלוה" (ויקרא ו,ט). הסוגיה עוסקת בשאלה, האם ניתן לעשות פעולות אלו גם בהיכל עצמו? שאלה זו צריכה להיבחן מכמה צדדים: מבחינת קדושת המקום, האם אף הוא כשר לכך? ומאידך, מבחינת כבוד המקום, האם עשיית מעשים אלו בהיכל היא זלוול בכבוד המקום?

מוכחים שסברה זו אינה מוכרחת מכך שיש צורך בפסוק מיוחד ללמוד שחטאת העוף שלא לשמה פסולה, והדבר לא נלמד בקל וחומר ממנחת חוטא (עיין ברכת הזבת, בפירושו השני).

12. תוס' דוחים את הראיה, שאפשר שהתוספתא עוסקת בקדשי קדשים בלבד, ועליהם היא אומרת שכל שחיטת קדשי קדשים טעונה צפון, בניגוד לקמיצת מנחות (שאף הם קדשי קדשים), שאינה טעונה תמיד צפון, אלא רק במנחת חוטא. באשר לסברת רש"י, שלא מסתבר שמנחת חוטא תהיה חמורה מחטאת העוף, תוס'

לטעם שההיכל אינו "צפון המזבח", כי טעם זה פוסל שחיטת קדשי קדשים בהיכל אף בדיעבד (למטה יהודה כאן)².

כמה אחרונים כתבו, שהשחיטה בהיכל אסורה לכתחילה לא רק משום "לאו אורח ארעא", אלא הדבר אף נחשב כ"ביאה ריקנית" להיכל, האסורה בלאו (קרן אורה ועולת שלמה; מנחת חינוך קפד). מכל מקום, בשעת הדחק הדבר מותר, כדברי הרמב"ם (בפירושו לזבחים ו,א): "והשלמים קדשים קלים ושחיטתן בכל מקום... ודע שמותר לשחוט קדשים קלים בהיכל בשעת הדחק, שהרי אמרנו בכל מקום"³.

שחיטה בהיכל. בסוגיה נאמר שהשחיטה כשרה, אך לא ברור האם הדין כך גם בקדשי קדשים, ששחיטתם בצפון. יש שחילקו בעניין זה בין השוחט בחצי הצפוני של ההיכל, כמתואר בציור, שנחשב כ"ירך המזבח צפונה" וכשר, לבין חציו הדרומי של ההיכל.

האם ההיכל הוא "צפון המזבח"?

ר' יוחנן מזכיר בדבריו את השלמים, והמפרשים דנים האם גם שחיטת קדשי קדשים כשרה בהיכל, או לא, משום ששחיטתם צריכה להיות "על ירך המזבח צפונה" (ויקרא א,יא) דווקא, וההיכל אינו בכלל זה.

בגמ' (לעיל כ,א) מובאת מחלוקת תנאים על גבולותיו של "צפון המזבח", ושם נאמר: "מן החליפות [צדדי האולם] ולפנים – הכל מודים שפסול". רש"י (ד"ה רבי מוסיף, ובמקבילה ביומא לו,א ד"ה אבל) מפרש, ש"לפנים" מוסב על השטח הפנוי מחוץ להיכל, מצפון וממערב לאולם, ולשיטתו

הסתפקה בסברה: "לא יהא טפל חמור מן העיקר!" רש"י בסוגיה המקבילה במנחות (ח,ב ד"ה נכנסין, ט,א ד"ה הא) מבאר את סברת הגמ' בקושיה, שאלמלא פסוק זה היה מקום לחשוב שהקדשים הנכנסים להיכל אף יפסלו ביוצא, כי אין זה המקום המיועד להם¹, ולא למדנו מן הטפל על העיקר! הגמ' מיישבת את קושייתה, שמסברה "אדם עובד במקום רבו" אבל אינו "אוכל במקום רבו". החידוש בהיתר האכילה איננו שהקדשים לא נפסלים ביוצא, אלא שמעשה האכילה מותר בהיכל למרות שיש בו חוסר כבוד. בשחיטה, שהיא עבודת עבד לרבו, אין בעיה של חוסר כבוד, והדיון רק על קדושת המקום, האם הוא ראוי לשחיטה, ועל כך ניתן להסיק מן הסברה שהעיקר חמור מן הטפל.

בעל דם זבחים' מחדש, שמותר לשחוט בהיכל אפילו כשדלתותיו סגורות. הדין ששחיטת השלמים טעונה פתח פתוח (לעיל נה,ב) עניינו להראות את הקשר בין הקרבן להיכל, וכשהשחיטה בפנים – אין כל צורך בכך.

השחיטה בהיכל – האם מותרת לכתחילה?

בגמ' (יד,א) אומר ריש לקיש, שבחטאות הפנימיות לא ניתן לבטל לגמרי את הולכת הדם ממקום השחיטה עד מקום מתן הדם (ולפיכך אף ר' שמעון, הסובר שמחשבה אינה פוסלת בעבודה שניתן לבטלה, מודה שמחשבה פוסלת בהן). משמעות הדברים, שלא ניתן לשחוט בהיכל ולהזות את הדם ממקום השחיטה. רש"י (ד"ה שאי אפשר לבטלה) מסביר זאת: "דלאו אורח ארעא לשחוט בהיכל, ועל כרחו הוא שוחטו בעזרה ומוליכה בהיכל". בשטמ"ק (אות ג) ובקרבן אורה הקשו עליו מן הסוגיה כאן, המכשירה שחיטה בהיכל, ולפיכך פירשו אחרת, שלא ניתן לשחוט את החטאות הפנימיות בהיכל משום שההיכל איננו "צפון המזבח", כדלהלן, ורק בשלמים הכשיר ר' יוחנן.

לדעת רש"י יש ליישב, שר' יוחנן לא התכוון להתיר את השחיטה לכתחילה, אלא רק להכשירה בדיעבד, ומכיוון שלכתחילה אסור לשחוט שם – הרי שאי אפשר לבטל את ההולכה (ראש המזבח יד,א; קדשי דוד ולמטה יהודה כאן). אפשר שהשטמ"ק חולק על רש"י בנקודה זו, וסובר שהשחיטה כשרה אף לכתחילה, וכך משתמע מלשונו: "דאמרינן התם עובד אדם עבודת רבו במקום רבו, משמע דשפיר הוי אורח ארעא". ואפשר שגם הוא מודה לרש"י שהשחיטה אינה כשרה אלא בדיעבד, אלא שלדעתו די בכך כדי שהשחיטה תיחשב "עבודה שאפשר לבטלה", ולכן נזקק

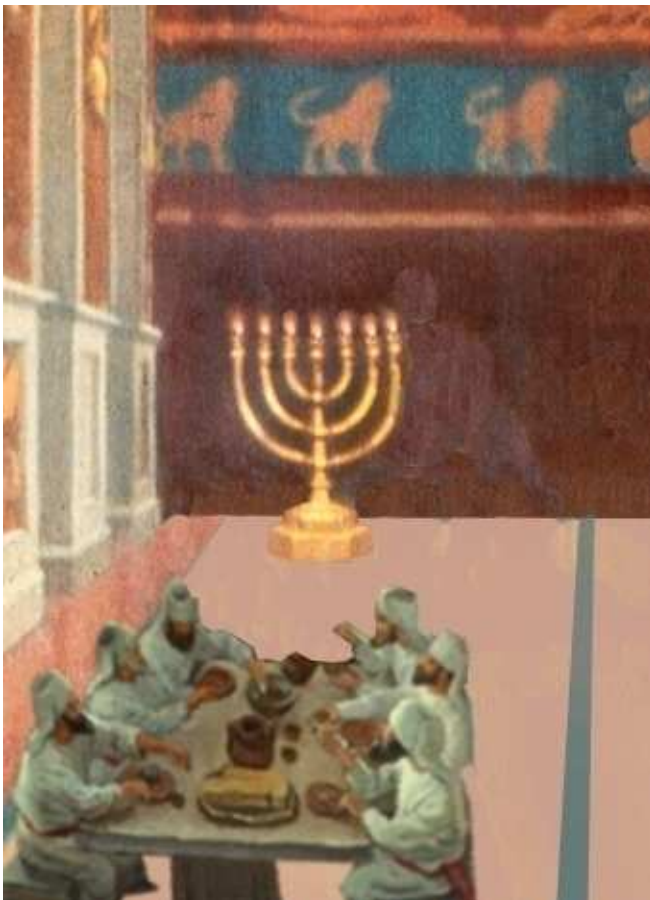
1. מעין זה מצאנו בדם חטאת חיצונית, שאם נכנס להיכל – נפסל, אך אין זה מגדר "פסול יוצא". לדיון על פסול יוצא במקרה ההפוך, שדם חטאת פנימית הוצא מן ההיכל לעזרה, עיין להלן מערכה קצו.

2. למחלוקת זו בין רש"י לשטמ"ק השלכה על כמה עניינים נוספים, כגון האפשרות שהזכרה בגמ' שם להעמיד את השולחן בכניסה להיכל: מפירוש רש"י משתמע שהדבר מותר לכתחילה, ואילו לפי השטמ"ק אפשר שאינו אלא בדיעבד. עיין גם

במערכה קלא, על היתר השחיטה בראש המזבח לאור הסוגיה שם.
3. בקרבן אורה הסביר זאת, שמכיוון שכעת הדבר נצרך להקרה – אין זו ביאה ריקנית. זאת, בניגוד למנחת חינוך, הסובר שאפילו כאשר הגויים מקיפין את העזרה עדיף שלא לשחוט כלל מאשר לשחוט בהיכל (ולדעתו היתר לאכול קדשים במקרה זה הוא דין מיוחד), ולא הזכיר את פירוש המשנה. בעולת שלמה כתב עוד, שבחטאות הפנימיות לא קיים שיקול זה של "ביאה ריקנית", שכן בלאו הכי יש צורך להיכנס להיכל למתן הדם, ולכן כתב רש"י בעניינן רק את השיקול "לאו אורח ארעא".

חולקת על הגמרא והספרי, וראיה לדבר, שמצינו בגמ' (ס,א) דרשה אחרת מהביטוי "אצל המזבח", למעט אכילת קדשים בשעה שנפגם המזבח (ציץ אליעזר חי"א סי' לג)⁸.

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות י,ג) פוסק כדברי הגמרא: "ואין חטאת ואשם ושיירי מנחות נאכלין אלא לזכרי כהונה בעזרה, ואם נאכלו בהיכל – נאכלו, שנאמר: 'לכל מנחתם... בקדש הקדשים תאכלנו'". פירוש הדבר, שאם נאכלו בהיכל – נתקיימה בכך מצות האכילה, ומן ההיתר בשעת הסכנה למד הרמב"ם על הדין בדיעבד אף שלא בשעת הסכנה (רדב"ז שם ובפי"א ה"ז). בפירושו למשנה (זבחים ו,א) כתב הרמב"ם גם את הדין לכתחילה: "ודע שמותר לשחוט קדשים קלים בהיכל בשעת הדחק... וכן אכילת קדשי קדשים בהיכל".

אכילה בהיכל. בברייתא נאמר שהדבר מותר בשעת ההכרח. לגבי הישיבה בזמן האכילה עיין בתוספות ביומא כה,א ד"ה אין ישיבה בעזרה, ובשערי היכל למסכת יומא, מערכה מו.

לא נאמר כאן דבר מפורש על שחיטה באולם ובהיכל עצמו. לעומת זאת רבנו אליקים (ביומא שם) מפרש ש"לפנים" מוסב גם על ההיכל. וכן דעת השטמ"ק (יד,א אות ג): "דמבית החליפות ואילך לא הוי צפון, וכל שכן בהיכל עצמו, שמחיצות ההיכל מפסקת".

מרש"י (יד,א הנ"ל), ששלל את שחיטת החטאות הפנימיות בהיכל רק מהטעם "לאו אורח ארעא" נראה שלדעתו ההיכל נחשב כצפון (וכן כתבו בדעתו תוס' כאן ד"ה שכן)⁴. יש שפירשו שכוונתו דווקא כשהשוחט עומד בהיכל מול דלתותיו ויכול לראות את המזבח, ומקום זה עדיף על "מבית החליפות ולפנים" (דם זבחים)⁵. ב"למטה יהודה" סובר אחרת, שלדעת רש"י ההיכל נחשב כצפון מחמת קדושתו, על פי הסברה "לא יהא טפל חמור מן העיקר". לשיטה זו, גם דרום ההיכל, שנמצא בחצי הדרומי של העזרה, כשר לשחיטת קדשי קדשים⁶.

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ה,ד) פוסק: "ומניין ששוחטין קדשים קלים בכל העזרה... ואם שחטן בהיכל – כשרים". משמע להדיא שדין זה קיים רק בקדשים קלים (רדב"ז; מראה כהן ומרומי שדה כאן; והשווה להל' ג שם). ראה נוספת לדבר מהגדרת הרמב"ם לתחום ה"צפון" (הל' בית הבחירה ה,טו), שאינה כוללת את ההיכל.

מקור ההיתר לאכול בהיכל

בגמ' מובאת ברייתא (שמקורה בספרי במדבר פסקא קיז): "ר' יהודה בן בתירה אומר: מניין שאם הקיפו (עובדי כוכבים) [כתבי היד: גוים] את כל העזרה, שהכהנים נכנסין (לשם) [שטמ"ק: להיכל] ואוכלין שם קדשי קדשים? ת"ל 'בקדש הקדשים תאכלנו'". הגמ' מציינת את החידוש שבדבר, ש"אין אדם אוכל במקום רבו", ולפיכך לא ניתן היה ללמוד זאת מן הכתוב "בחצר אהל מועד יאכלוה" רק על סמך הסברה "לא יהא טפל חמור מן העיקר".

בספרא (שמיני פרק א,ה) מצינו דרשה הפוכה, לגבי אכילת המנחה: "אצל המזבח – ולא בהיכל, ולא על גבי המזבח"⁷. יש שיישבו את הספרא עם הגמ' ופירשו שדרשה זו אוסרת את האכילה לכתחילה בלבד, ואין כוונתה שההיכל לא נתקדש לאכילת קדשים, אלא שאין זו עבודה המצדיקה כניסה אליו לשם כך, ולכן בשעת הסכנה הדבר מותר ('כתר כהונה' לספרי שם). ויש אומרים שהספרא

4. על שיטת תוס' בעניין זה ראה גם מערכה עא הערה 15.

5. זאת על פי רש"י כ,א, המסביר את פסול בית החליפות בכך שאין רואים שם את המזבח. ועדיין הדבר תמוה, להחשיב את ההיכל כ"ירך המזבח" וטפל לו.

6. במקדש דוד (סי' ג,ז) חידש בדעת רש"י, שהשחיטה אמנם פסולה בהיכל, כי אינו "ירך המזבח", אבל הקבלה כשרה בו, כי בה נדרש רק "צפון" ולא "ירך" (לעיל כו,א). לכן ניתן לבטל את הולכת הדם, כשישחט בעזרה ויכניס את הבהמה להיכל ויקבל שם, אלא שהכנסת הבהמה באופן זה "לאו אורח ארעא".

7. בהמשך שם נאמר: "אין לי אלא זו בלבד, מנין לרבות את כל הקדשים? ת"ל 'כי קדש קדשים'". נחלקו המפרשים האם הדברים מוסבים על שלילת האכילה בהיכל ובמזבח, או על הדין החיובי של אכילה בעזרה (עיין בפירושי רבנו הלל, זית רענן, ועזרת כהנים).

8. אך ראה בציץ אליעזר ח"כ סי' ג אות כא, יישוב לכפל הדרשות מ"אצל המזבח". במשך חכמה (ויקרא י,יב) הציע, שדרשת הספרא היא הוראת שעה לקרבנות היום השמיני למילואים, שלא יאכלו אלא בסמוך למקום ההקרבה, מפני אנינותם של הכהנים.

האם מותר להיכנס להיכל לצורך האכילה?

מלשון הגמ': "שהכהנים נכנסין ואוכלין" משתמע, שלא רק מי שנמצא בהיכל בעל כרחו מותר לאכול קדשים שם, אלא אף מותר להיכנס להיכל לשם אכילת הקדשים (פירוש: אם יש סכנה בהיותם בעזרה, והכהנים יכולים לצאת מן העזרה ולא לאכול קדשים, או להיכנס להיכל ולאכול – יכנסו ויאכלו). על פי זה מתחדש, שמצות האכילה היא הגורם המתיר את הכניסה, ואין זו "ביאה ריקנית", האסורה בהיכל. לעומת זאת, בנוסח הברייתא בספרי נאמר: "הרי הגוים שהקיפו את העזרה, מנין לקדשי הקדשים שנאכלים אפילו בהיכל" ניתן לשמוע אחרת: היתר הכניסה הוא מחמת פיקוח נפש, והחידוש בדיון זה הוא רק שבהיותם שם מותר להם לאכול את הקדשים שעמהם.

מדברי הרמב"ם הנ"ל בעניין האכילה בהיכל בשעת הדחק משתמע כצד הראשון, שדי ב"שעת הדחק" להתיר אכילת קדשי קדשים בהיכל, ובכל אופן שבו יש מניעה מלאכול בעזרה – יכנסו להיכל ויאכלו. אולם מפירוש הרמב"ן לפסוק "בקדש הקדשים תאכלנו" (במדבר יח, י) משמע אחרת, שכתב: "קדש הקדשים הוא במקום הארון לפני מן הפרוכת... ואין שם אכילה ושתייה, שאין נכנס שם אלא כהן גדול ביום הכפורים. וראיתי בספרי... והנה ר' יהודה בן בתירא נתעורר בזה, והעמיד הכתוב במקום האונס, והזכירו באימה שאמר 'נאכלין בהיכל', והראוי שיואמר שנאכלין אפילו לפני ולפנים אם הקיפו את ההיכל". פירוש: מכיוון ש"קדש הקדשים" הוא לפני ולפנים, ראוי היה לומר שאפילו בקדש הקדשים מותר לאכול, וריב"ב לא השמיע את כל החידוש הנלמד מכאן, מפני אימת המקום⁹. הדבר ברור שאסור להיכנס לקדש הקדשים אפילו לצורך עבודה כלשהי, והנכנס לשם חייב מיתה בידי שמים, וכיצד יתכן להיכנס לשם רק כדי לקיים את מצות האכילה? אם כן, יכול היה הרמב"ן לומר שריב"ב הזכיר את ההיכל בלבד מפני שלהיכל מותר להיכנס לצורך האכילה, ואילו לקדש הקדשים לא! משתמע, אפוא, שלדעת הרמב"ן אף להיכל אסור להיכנס, ורק מי שנכנס לשם מפני פיקוח נפש רשאי גם לאכול שם.

בקדשים קלים

בהל' מעשה הקרבנות (יא, ז), כתב הרמב"ם: "נכנס בשר קדשים קלים להיכל – הרי זה כשר". ההדגשה על קדשים קלים טעונה הסבר, ופירשו הרדב"ז וערוך השולחן (סי'

פג, טו), שכוונת הרמב"ם לחלק בינם לבין קדשי קדשים: קדשי קדשים נאכלים בהיכל בשעת הדחק, ולכן הדבר פשוט שאינם נפסלים בכניסה להיכל, ואילו קדשים קלים אינם נאכלים בו אפילו בשעת הדחק, ועל כל פנים אם נאכלו אין בכך קיום מצוה, ועל כן הוצרך הרמב"ם לחדש שהכנסתם אינה פוסלת אותם. בטעמו של חילוק זה יש לומר, שאכילת קדשי קדשים על ידי הכהנים במקדש היא מצוה, וגדרה כחלק מהעבודה, ולכן ראוייה היא להעשות בהיכל. לעומת זאת אכילת קדשים קלים אינה מצוה, או על כל פנים אינה חשובה כחלק מהעבודה¹⁰.

לעומת זאת בקרית ספר (הל' מעשה הקרבנות שם) כתב: "נכנס בשר קדשים קלים להיכל הרי זה כשר, דהא ילפינן לעיל דאפילו נאכל בהיכל יצאו... כל שכן אם נכנסו וחזרו והוציאום ואכלום בעזרה"¹¹.

אפשר שהדברים תלויים בדיון הנ"ל על פשר ההיתר לאכול קדשי קדשים בהיכל: אם פירושו שמצות אכילת קדשי קדשים דוחה את איסור הכניסה להיכל ומחשיבה זאת ככניסה לעבודה – נראה שהדבר אינו יכול להאמר על קדשים קלים; ברם, אם פירוש ההיתר רק שמי שנמצא בהיכל מפני סכנת נפשות רשאי לאכול שם – יש מקום לומר זאת גם בקדשים קלים.

סיכום

שחיטת שלמים בהיכל כשרה, משום שלא יתכן שחצר ההיכל תהיה עדיפה ממנו. דין זה נאמר אפילו כשדלתות ההיכל סגורות (דם זבחים). דעת רש"י שהדבר אסור לכתחילה, כי אינו דרך ארץ לשחוט בהיכל, ויש אומרים שהדבר אף נחשב כ"ביאה ריקנית" האסורה בלאו (ק"ן אורה ומנחת חינוך). בשטמ"ק משמע שהדבר מותר לכתחילה, והרמב"ם התיר זאת רק בשעת הדחק.

מרש"י משתמע שההיכל כשר אף לשחיטת קדשי קדשים. יש שהעמידו זאת בחציו הצפוני ובתחום שכנגד הפתח, ממנו רואים את המזבח, ואף זה "ירך המזבח" (דם זבחים), ויש אומרים שלדעתו כל ההיכל נחשב כצפון, מפאת קדושתו (למטה יהודה). דעת הרמב"ם והשטמ"ק שההיכל אינו "צפון", ופסול לשחיטת קדשי קדשים.

הגמ' מתירה לאכול קדשי קדשים בהיכל, כאשר יש סכנת נפשות להיות בעזרה. ברמב"ם משתמע שמצות אכילת הקדשים היא המתירה את הכניסה להיכל, כשם

9. אך עיין רש"י כאן ובמנחות ובפירוש רב"ע על התורה. בהמשך כתב הרמב"ן, שפשוט הכתוב "בקדש הקדשים" אינו עוסק במקום האכילה, אלא שיאכלו בקדושה, וכן כתב רבנו בחיי, ולשון הספרי זוטא שם: "בקדש הקדשים תאכלנו – פרט לטמא". יש בכך חיזוק לדעה שדרשת הספרא הנ"ל חולקת על דרשת ריב"ב.

10. לשון הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע פט): "והמצוה הפ"ט היא שצוה הכהנים לאכול בשר קדשים, כלומר החטאת והאשם שהם קדשי קדשים... אמנם שאר הקדשים כלומר קדשים קלים... אכילתם גם כן היא נגזרת אחר המצוה, וכן גם כן התרומה... אבל אין אכילת קדשים קלים ותרומה כמו אכילת בשר חטאת ואשם, שאכילת הבשר הזה מן החטאת ומן האשם – בה תשלם כפרת המתכפר כמו

11. יתכן שהדברים תלויים במחלוקת רש"י ותוס' לעיל כט, א. רש"י שם (ד"ה בדם ובבשר) כותב שההיכל "אין בו הקטרת אימורין ולא אכילת בשר", ובתוס' (ד"ה למקום) השיגוה מהסוגיה כאן. אפשר שכוונת רש"י, שלעניין הגדרת "מקום משולש" (הנדון בסוגיה שם), הנלמד מפסוק בקרבן שלמים, יש ללכת אחרי השלמים, ובהיכל אין אכילת בשר שלמים. אלא שאם כן ראוי היה לרש"י לומר גם שאין בהיכל מתן דם, שהרי דם השלמים אינו ניתן בהיכל, וראה לעיל מערכה עא הערה 1.

ברמב"ם משתמע שהיתר האכילה בהיכל נאמר בקדשי קדשים בלבד, ולא בקדשים קלים (רדב"ז; ובקריית ספר חולק). לשיטת הרמב"ן הנ"ל, אפשר שגם קדשים קלים מותרים.

שהותרה כניסה לעבודה, ולכן מותר בכל שעת הדחק להיכנס ולאכול בהיכל. ברמב"ן משמע שהסכנה בלבד היא המתירה את הכניסה (ואפילו לקדש הקדשים), והיתר האכילה פירושו שמי שנמצא בעל כרחו בהיכל מותר גם לאכול.

מערכה קנג. מבוא לקרבן העוף (סג,א)

מפרש שהציהוב הוא תחילת התפתחות הנוצות הצהובות בצואר העוף, ואילו ה"זיהוב" הוא השלמת נוצות אלו, כשהן "גדולים ואדומים ומזהיבים כזהב". סימן מקביל מופיע בתוספתא בחולין (א,ט): "תורין – משיפריחו", כלומר, משיתחילו לעוף³.

תור. התור הוא עוף ממשפחת היונים, בדרך כלל בגוני חום-אדמדם. זהו עוף נודד, שמגיע לארץ בהמוניו מארצות החום באפריקה באביב, וחוזר לשם בסתו. נדידתו מוזכרת בירמיהו (ח,ז): "גם חסידה בשמים ידעה מועדיה, ותור וסיוס ועגור שמרו את עת בואנה". ובשיר השירים (ב,יא-ב): "...הגשם חלף הלך לו. הניצנים נראו בארץ... וקול התור נשמע בארצנו". משערים כי הוא נקרא כך על שם קולו, תור תור, וזהו גם שמו הלועזי.

על פי האמור יש מקום לדון, האם כוונת הגמ' בסימני הזיהוב והציהוב לצמיחה הראשונה של הנוצות, ואם כן – היונה כשרה לקרבן במשך שבועיים-שלושה בלבד, או שמא כוונתה לצמיחה השנייה, ונמצא שהיונה כשרה במשך חמישה חודשים? הסימן בתוספתא, שהתורים כשרים משיתחילו לעוף (בגיל חמישה שבועות, כאמור), מוכיח כאפשרות הראשונה, שהיונים כשרות לפרק זמן קצר ביותר. וכך משמע מרש"י (סנהדרין יא, ד"ה גוזלות וחולין קלט, א ד"ה במקדיש פירות שובכו), שיונים הראויות לעוף כבר פסולות לקרבן, וראה בהרחבה גם ביד רמ"ה בסנהדרין שם.

אולם מן הסברה הדבר תמוה, לכאורה, להכשיר את היונה לפרק זמן כה קצר. ועוד: יונה בת שבועות ספורים נחשבת, לפחות כיום, כבלתי ראויה לאכילה כלל (ועיין רמב"ן ויקרא א,יד). כמה ראשונים גם הסבירו את טעם החילוק בין תורים לבני יונה על פי התנהגותם עם בן זוגם (עיין רמב"ן שם ופסיקתא זוטרתית וחזקוני), ועל פי טעם זה ראוי היה להכשיר את בני היונה במשך מספר חודשים, עד הגיעם לבגרות. אכן, בעל 'תפארת יעקב' (חולין כב) כותב במפורש שהיונים כשרות כל עוד אינן ראויות להוליד, ובכך מוסבר יותר דיוק הלשון בתורה, ש"בני" נאמר על אלו שטרם ראויים להיות אב ואם. לדיון בעניין זה ראה בספר "מסורת העוף" מאת פרופ' זהר עמר, עמודים 203-209.

רוב הקרבנות האמורים בתורה הם קרבנות בהמה, כפי שפותחת התורה את פרשת הקרבנות: "אדם כי יקריב מכם קרבן לה', מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם" (ויקרא א,ב). לצד קרבנות אלו, קבעה התורה לעיתים גם קרבן הבא מן העוף, ולו דינים מיוחדים בהקרבנו. מסכת זבחים עוסקת בהרחבה גם בהלכות קרבן העוף (דפים סג-ע), ונקדים לסוגיות אלו הסבר כללי על קרבן זה: סוג העופות הבאים כקרבן, האישים החייבים להביאו, עיקרי דיניו המיוחדים של העוף ופשרם, ועיקרי ההבדלים בין חטאת העוף לעולת העוף.

העופות: תורים ובני יונה

כל קרבנות העוף שבתורה אינם באים אלא משני מינים: תורים ויונים¹. אולם התורה מבחינה בלשונה בין שני מינים אלו, ואומרת בכל מקום "תורים" ו"בני יונה" (ולא "בני תור" או "יונים"). מכאן למדו חז"ל (חולין כב,א-ב), שתורים כשרים דווקא בהיותם גדולים, ואילו בני היונה כשרים דווקא בהיותם קטנים².

בברייתא (חולין שם) נתנו סימנים בגדלות העופות הללו: בני היונה אינם כשרים מיום לידתם (מפני שעודם מאוסים. רש"י), אלא רק "משיעלעו דם", שכאשר נתלשת מהם נוצה – מבצבץ דם (גיל שבוע בערך). "מאימתי התורים כשרים? משיזיהבו; מאימתי בני יונה פסולין? משיצהיבו". השלב שבין זה לזה, "תחילת הציהוב", פסול בשניהם (מחמת הספק. גמ' שם). רש"י (בחולין, וכן להלן סח,ב ד"ה תורין)

1. בטעם לבחירת מינים אלו כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פמ"ו) שהם מצויים בארץ ישראל, והרמב"ן (ויקרא א,יד) הטעים זאת בצניעותם ויחודם לבני זוגם.

2. משמעות הלשון "בני יונה" היא קטנים ולא גדולים. לעומת זאת "תורים" אינו ממעט בדוקא קטנים, אך כיון שאנו רואים שביונים התורה מקפידה לקחת דוקא קטנים – מסתבר שגם בתורים יש הקפדה לקחת דוקא גדולים (גמ' בחולין שם).

3. קיים קושי בבירור גיל העופות הכשרים לקרבן על פי הסימנים שבגמרא, שכן התפתחות הנוצות ביונים ובתורים נעשית בשני שלבים: השלב הראשון: בגיל ארבעה-חמישה ימים לערך מתחיל גוף היונים והתורים להתמלא בפלומה (שערות רכות, צהובות ביונים וזהובות בתורים), ובהגיעם לגיל שבועיים הגוף מכוסה בנוצות, פרט לאזור הראש והזפק, שמתכסה בנוצות כעבור שבוע נוסף. עם השלמת הנוצות מתחיל העוף להתאמן בתעופה, ובגיל חמישה-ששה שבועות הוא כבר יודע לעוף. השלב השני: בגיל שלושה חודשים היונים משירות את הנוצות. נשירה זו נמשכת כחודשיים, ולאחריה היונה באה לבגרות וראויה להוליד. לאחר מכן, בגיל חמישה חודשים לערך, מתפתחות נוצות חדשות, ובזנים רבים של יונים לבנות, הנוצות החדשות מקבלות גוון חום ומבריק, כעין זהב, ועוטפות כטבעת את צוואר היונה הבוגרת.